

Openingstekst: Jesaja 2: 2-5

Eens komt de dag dat de berg met de tempel vande Eeuwige rotsvast zal staan, verheven boven de heuvels, hoger dan alle bergen. Alle volken zullen daar samenstromen, machtige naties zullen zeggen: 'Laten we optrekken naar de berg van de Eeuwige, naar de tempel van Jakobs God. Hij zal ons onderrichten, ons de weg wijzen, en wij zullen zijn paden bewandelen.' Vanaf de Sion klinkt zijn onderricht, vanuit Jeruzalem spreekt de Eeuwige. Hij zal rechtspreken tussen de volken, over machtige naties een oordeel vellen. Zij zullen hun zwaarden omsmeden tot ploegijzers en hun speren tot snoeimessen. Geen volk zal meer het zwaard trekken tegen een ander volk, geen mens zal nog de wapens leren hanteren. Nakomelingen van Jakob, kom mee, laten wij leven in het licht van de Eeuwige.

Lezing:

Matteüs 5: 38-48.

Jullie hebben gehoord dat gezegd werd: "Een oog voor een oog en een tand voor een tand." Dit zeg Ik daarover: verzet je niet tegen wie kwaad doet, maar keer degene die je op de rechterwang slaat, ook de linkerwang toe. Als iemand een proces tegen je wil voeren en je onderkleed van je wil afnemen, sta hem dan ook je bovenkleed af. En als iemand je dwingt één mijl met hem mee te gaan, loop er dan twee met hem op. Als iemand iets van je vraagt, geef het hem, en keer je niet af van wie geld van je wil lenen. Jullie hebben gehoord dat gezegd werd: "Je moet je naaste liefhebben en je vijand haten." Dit zeg Ik daarover: heb je vijanden lief en bid voor wie jullie vervolgen; alleen dan zijn jullie werkelijk kinderen van je Vader in de hemel. Hij laat zijn zoon immers opgaan over goede en slechte mensen en laat het regenen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen. Is het een verdienste als je liefhebt wie jou liefheeft? Doen de tollenaars niet net zo? En als jullie alleen je broeders en zusters vriendelijk bejegenen, wat voor uitzonderlijks doe je dan? Doen de heidenen niet net zo? Wees dus volmaakt, zoals jullie hemelse Vader volmaakt is.

Brief aan de Efeziërs 6: 10-20

Ten slotte, zoek uw kracht in de Heer, in de kracht van zijn macht. Trek de wapenrusting van God aan om stand te kunnen houden tegen de list van de duivel. Onze strijd is niet gericht tegen mensen maar tegen hemelse vorsten, de heersers en de machthebbers van de duisternis, tegen de kwade geesten in de hemelsferen. Neem daarom de wapens van God op om weerstand te kunnen bieden op de dag van het kwaad, en goed voorbereid stand te kunnen houden. Houd stand met de waarheid als gordel om uw heupen, de gerechtigheid als harnas om uw borst, de inzet voor het evangelie van de vrede als sandalen aan uw voeten, en draag daarbij het geloof als schild waarmee u alle brandende pijlen van hem die het kwaad zelf is kunt doven. Draag de verlossing als helm en Gods woord als zwaard, dat u van de Geest ontvangt. Laat u bij het bidden leiden door de Geest, iedere keer dat u bidt; blijf waakzaam en bid voortdurend voor alle heiligen. Bid ook voor mij, dat mij de juiste woorden gegeven worden wanneer ik spreek, zodat ik met vrijmoedigheid het goddelijk geheim van het evangelie bekend mag maken, waarvoor ik gezant ben, ook in de gevangenis. Bid dat ik daarbij vrijuit spreek, zoals mijn plicht is.

Overweging

Beste mensen,

Voor ons is hij geen bekende verschijning. De bewapende soldaat. Militairen op straat maken we tegenwoordig zelden mee. Maar de schrijver van de Efezenbrief en de eerste ontvangers van die

brief moeten ermee bekend zijn geweest. Met de verschijning van de Romeinse soldaat. In een handels- en bestuurscentrum als Efeze moet hij destijds af en toe zichtbaar zijn geweest. In het straatbeeld. Om een oogje in het zeil te houden...

De schrijver van de brief voert hem dan ook uitgebreid ten tonele. Niet de militair zoals we die kennen. Bijvoorbeeld uit de films over de Tweede Wereldoorlog. Maar een Romeinse soldaat uit de tijd van Jezus. In volle wapenuitrusting. In het tekstfragment komt hij in zijn volle omvang naar voren. Je ziet 'm gemakkelijk voor je. Hij draagt een gordel om de heupen. Om de tuniek onder zijn harnas bij elkaar te houden. Een borstpantser. Sandalen met van die ijzeren 'voetbalnoppen' voor een goede grip. Een ijzeren helm met wangkleppen om zijn hoofd te beschermen. In zijn rechterhand houdt hij een kort zwaard. En in zijn linkerhand zijn schild. Een complete wapenuitrusting, zoals dat destijds gangbaar was ...

Nee, zoals gezegd: de militair maakt geen deel uit van ons openbare leven. En er marcheren gelukkig geen militairen door onze straten. Maar tóch is het 'oorlogsthema' alweer enige tijd terug van weggeweest. Vanaf 2014 werden we ons er – schoorvoetend - aan van bewust. Van die nieuwe oorlog op ons continent. En - na 24 februari 2022 – eens te meer.

In dat verband slaat de NRC-correspondente en – columniste Caroline de Gruyter de spijker op z'n kop. In haar recent gepubliceerde boek. Met de titel 'Zondagskinderen' (2026). 'Hoe is het mogelijk' vraagt ze zich daarin af 'dat we erin geslaagd zijn om oorlog en rauw machtsdenken grotendeels te verbannen van een traditioneel sterk oorlogszuchtig continent? Hoe kan het dat veel Europeanen echt zijn gaan geloven dat 'nooit meer oorlog' een plateau was dat je kon bereiken door als het ware de trap van de beschaving te bestijgen - en dat ze dat hadden bereikt, en voortaan dus veilig waren op de overloop? (p 10)

Zondagskinderen, veilig op de overloop. Ruim 80 jaar in steeds toenemende welvaart. Is dat beeld herkenbaar? Voor u en voor mij? Zo ziet de schrijfster ook zichzelf: als een zondagskind. Als een typisch product van een uitzonderlijke naoorlogse vreedetijd.

En zo zie ik ook mijzelf. Als een zondagskind. In mijn geval van Nederlands-Duitse ouders. Bij wie – juist vanwege die oorlog – een anti-militaristische stemming hing. Met een afkeer van nationale symbolen. Dus voor mij - tot mijn grote spijt! - geen oranje sjaap op, toen nog, Koninginnedag. En geen wapperende Nederlandse driekleur aan onze gevel. Ik mocht niet op Padvinderij (wat nu Scouting heet). Want dat was 'een paramilitaire organisatie'. En, al helemaal geen oorlogszuchtig speelgoed, natuurlijk. Op judo mocht ik wel. Want dat was een 'zachte' vechtsport waarbij je subtiel gebruik maakte van de kracht van je tegenstander... En waarmee je misschien wat meer kans had eventueel opdringerige mannen van je lijf te houden...

Die afkeer van het militaire bedrijf hield voor mijn ouders verband met hun geloof. Dát werd mij eens te duidelijker toen ik tijdens mijn studie 'De zondeval van het christendom' las. Van de remonstrantse theoloog G.J. Heering. Het militaire bedrijf, oorlog en bloedvergieten - zo stelde hij naar aanleiding de twee wereldoorlogen - verdragen zich niet met de liefde voor de naaste. Niet met de vijandsliefde waartoe Jezus ons in de Bergrede oproept. En ook niet met Jesaja's visioen waarin zwaarden worden omgesmeed tot snoeimessen. Natuurlijk is er in de Bijbel ook het nodige wapengekletter en oorlogszucht (Owe Boersma, jullie vaste predikant, had het er in deze cyclus van vieringen n.a.v. 'Jozua over), maar wie die Bijbel ziet als een organische eenheid - waarin Gods bedoeling met mensen een ontwikkeling doormaakt - die kan niet anders concluderen dan dat je als christen maar beter ver houden van het oorlogsbedrijf. En dat je als christen niet met een goed geweten militair zijn. Zo was de stellige overtuiging van Heering.

En aanvankelijk was dat ook zo. Zowel evangelie als het vroege christendom verwierpen principieel oorlog en bloedvergieten. Maar - toen Constantijn de Grote het christendom begin 4^e eeuw, tot staatsgodsdienst maakte – veranderde dit. Toen ontstonden er allerlei verzoeningspogingen door toonaangevende theologen. Zoals die van de kerkvader Augustinus. En later bijvoorbeeld Luther en

Calvijs. In die 'verzoeningspogingen' van het christendom met de militaire dienst en de oorlog zag Heering de eigenlijke 'zondeval'. Bij wijze van alternatieve interpretatie van het oude dogma van de erfzonde, die iedere afstammeling van Adam en Eva aankleeft...

Zondagskinderen, veilig op de overloop. We zijn het, denk ik, decennialang geweest. Maar het lijkt me moeilijk vol te houden dat dat ook nu nog zo is. Wanneer ik mensen om mij heen spreek, zeggen de meesten juist dat ze de ervaring hebben in een verwarrende en soms angstaanjagende tijd te leven. Een tijd waarin de 'op regels gebaseerde 'wereldorde (die 'rule based order') kantelt en menselijke waarden op de helling staan. Waarin in steeds meer landen autocraten de lakens uitdelen. En betekenissen voortdurend worden omgedraaid. Waarbij van feiten leugens worden gemaakt. En omgekeerd leugens worden verkocht als de nieuwe waarheid. Waarin bijvoorbeeld klimaatverandering 'een hoax' wordt genoemd. Een bedrieglijke grap of nepbericht. En Hitler een 'linksextremist'. Met als doel links in een kwaad daglicht te plaatsen.

– (...) Die autocraten beïnvloeden ook ons. Zo voert Rusland steeds vaker hybride acties uit. Cyberaanvallen en sabotageacties. Soms wordt migratie als wapen gebruikt. Door illegale tunnels te graven. En daarmee onrust te zaaien. Te destabiliseren. En onze voormalige bondgenoot Amerika voert vrijelijk eigenmachtige acties uit. Hij begint een nieuwe oorlog in het Midden-Oosten. En nadat hij maandenlang met militair geweld had bedreigd is er sinds een paar dagen een akkoord bereikt. Waarbij de Amerikaanse militaire aanwezigheid wordt uitgebreid. Zodat de VS de andere twee grootmachten te snel af zal zijn. Als het gaat om belangrijke grondstoffen en veiligheid.

'Zondagskinderen', veilig op de overloop. 'Das war einmal', zou je in het Duits zeggen. We kunnen ons niet langer veilig wanen achter de dijken. We bevinden ons in een vreemd soort 'tussengebied': het is bij ons gelukkig geen oorlog, maar ook geen échte vrede.

En de vraag is hoe we daarmee omgaan. En daarvoor keer ik nu weer terug naar de Efezenbrief. Naar de passage die doorgaans wordt aangeduid als de 'geestelijke wapenrusting'. Want er zit iets paradoxaals in deze metafoor. Het gaat er om krijgshaftige symboliek. Zeker. Maar niet voor een fysieke, maar voor een geestelijke strijd. Het gaat er om geestelijke weerbaarheid. Het harde ijzer – van schild, harnas, helm en zwaard – als middelen ter verdediging van de zachte krachten van het evangelie ...

Het zijn grote woorden. Omgord jezelf met waarheid, wordt er gezegd. Met de gerechtigheid als harnas om je borst. Schoei je voeten met het evangelie van de vrede. Neem je schild op om kwaad af te weren. Doe de helm van de verlossing op je hoofd. En neem het zwaard van de Geest in je handen. Deze verzen uit de brief beginnen bovendien steeds met een gebiedende wijs. Het is een oproep je te aan te kleden om stand te houden tegen kwade machten. Tegen 'de listen van de duivel' zoals het er staat. Om je zo te bekleden met ieder onderdeel. Totdat je het complete uniform aan hebt...

Wanneer wij deze oproep zo'n tweeduizend jaar later lezen, roept dat vooral vragen op. Vragen, niet over onze fysieke, maar over onze geestelijke weerbaarheid. Vragen die we ons in ons dagelijkse leven niet zo vaak stellen. Want ze gaan niet over de extra miljarden die de overheid in deze situatie aan onze fysieke veiligheid uitgeeft. Nee, ze stellen vragen over ons morele kompas. Welke waarden streven we na? Waarden, zoals de brief die noemt. Waarheid. Gerechtigheid. Vrede. Maar, wat betekenen die grote woorden in onze verwarrende en soms angstaanjagende tijd? Waarin ieder bovendien z'n eigen werkelijkheid lijkt te hebben? Het is niet het type vragen die als bij een invulformulier kunnen worden beantwoord.

Ze vragen eerder om bezinning. Om reflectie. Stilte. Gebed. Gezamenlijk zowel als persoonlijk... Maar ze vragen er bovenal om, om te worden 'geleefd'. Integer. Zonder hypocrisie. Zoals Etty Hillesum dat deed in haar tijd. Een tijd die nog vele malen angstaanjagender was dan de onze.

Onder de schaduwslag van die gruwelijke tijd hield ze vast aan haar morele anker. Aan haar 'leidmotief' zoals ze het noemt. En was ze in staat door de wapens en uniformen heen te kijken. En zichzelf te bekleden met de zachte krachten. Gebaseerd op de gelijkwaardigheid van álle mensen voor God. Uitgaand van universele menselijke waardigheid. Geïnspireerd door die bekende woorden uit het scheppingsverhaal 'En God schiep de mens naar Zijn evenbeeld' (Gen. 1:27). Ze slaagde er in naar de mensen om zich heen te kijken als beelddraggers van God. Ieder van hen, hoe diep verborgen ook, als een beeldrager van God. Imago Dei.

Ze deed datgene waartoe de briefschrijver oproept. Wanneer hij oproept om 'onze kracht te zoeken 'in de Heer'. 'In de kracht van zijn macht'. Om – met andere woorden – sterk te zijn in de Liefde. Want is het - om met de retorische vraag uit de Bergrede te eindigen - een verdienste als je alleen diegenen liefhebt, die jou liefhebben?

MOGE HET ZO ZIJN

Slottekst:

An eye for an eye only ends up making the whole world blind'

(toegeschreven aan Mahatma Gandhi).

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeiden.nl
info@ekklesialeiden.nl